

In memoriam

UNTO SALO 1928–2019

Unto Salo syntyi pula-aikana syyskuun 10. päivänä 1928 ja kasvoi Tyrvään yritteliään työväen Asemanmäessä eli Näлкälänmäessä, sen kauneimmin kukkivassa puutarhassa, Liekoveden maisemissa, ja eli sanojen vallassa. ”Kirjatemput tienneen”, vaikka kouluja käymättömän suutari Salon lapset koulutettiin kaikki ylioppilaisiksi. Äiti piti yllä huushollia talous- ja räätälintaitoisena, ja lapset oppivat työntekoon. Oma tausta ja synnyinseutu olivat Untolle hyvin tärkeät koko elämän ajan.

Ylioppilaskesänä Unto pääsi heti osallistumaan Helmer Salmon johtamille arkeologisille kaivauksille Tyrvällä. Sotaväen jälkeen alkoivat opinnot Helsingin yliopistossa: latinaa, historiaa ja arkeologiaa. Aktiivinen toiminta Satakuntalaisessa osakunnassa toi elämään kotiseututyötä, puheita, laulua osakunnan kvartetissa sekä myös osallistumisia Maila Talvion ja Veera Linkomiehen kirjallisiin salonkeihin. Satakuntalainen kansallisromantikko kypsyi.

Valmistumisen jälkeen 1955 alkoi töiden etsintä. Niitä löytyi Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksestä, joka tarvitsi toiminnanjohtajan. Yhdistystä johti sosiologian professori ja kotiseututyön kehittäjä Esko Aaltonen. Näinä parina Forssan museon oppivuotenaan Unto valittiin jo Suomen Museoliiton keskushallitukseen. Esko Aaltosen kautta vei tie johtamaan Liedon Vanhalinnan linnavuoren kaivauksia 1957, seuraavana vuonna siitä, kun Ester ja Mauno Vanhalinna olivat lahjoittaneet tilansa Turun Yliopistolle.

Satakunnan Museoon päätettiin Porin kaupungin neljäsataavuotisjuhlan kunniaksi perustaa museonjohtajan virka 1958, kun museo oli ollut olemassa jo seitsemänkymmentä vuotta. Siitä alkoi Unto Salon 14-vuotinen Satakunnan laajuinen museonjohtajan työsarka, johon mahtui myös paljon arkeologiaa. Museo sai museonjohtajan ankaran lobbaustyön huipentumaksi uuden ajanmukaisen museorakennuksen.

Muun työn ohessa ja perheen tuella syntyi samalla väitöskirja ja sen jälkeinen monografia, jotka olivat tarpeen haettaessa Turun yliopiston uutta Suomalaisen ja vertailevan arkeologian professuuria. Se täytettiin 1971 hieman

kuohuntaa herättäneessä hallintoprosessissa. Tässä virassa Unto Salo jatkoi eläkkeelle siirtymiseen asti ja toimi aktiivisesti sekä yliopiston hallintotehtävissä että muinaismuistohallinnon uudistusten ajajana. Koko professorikautensa ajan hän kaipasi enemmän aikaa tutkimukselle ja kirjoittamiselle. Tämä aika tuli eläkeiän myötä vuonna 1992. Unto ehti eläkkeellä kirjoittaa sivumääräisesti pääosan tuotannostaan ja monin tavoin vapaana kahleista hän saattoi toteuttaa tehtävänsä Suomen esihistoriallisen menneisyyden kulttuurihistorioitsijana.

Tutkimuksen linja ja suuri tavoite

Unto Salon väitöskirja *Die frühromische Zeit in Finnland* (1968) ja tutkimus Kokemäenjoen suun varhaismetallikaudesta (1970) olivat hyvää arkeologista perustutkimusta, jossa pohdittiin Suomessa uusien ilmiöiden alkuperää ja saapumistapaa. Uudisasutuksen ja asutusjatkuvuuden kysymykset olivat keskiössä, kuten oli edelleen ajanmukaista. Samalla Unto oli kuitenkin jo alkanut rikkoa arkeologisen tutkimuksen perinteitä astumalla tavallista pidemmälle menevien maailmankuvallisten tulkintojen tielle.

Jo vuonna 1962 hän oli julkaissut tulkinnan Gundestrupin kattilan kuva-aiheista ja liittänyt ne muinaispersialaisen Mithran kulttiin jo ennen kuin tämä olisi saanut jalansijaa Rooman valtakuntaan läntisissä osissa. Hän osoitti yhtäläisyyden kattilan pohjan kuva-aiheen ja Suomesta tallennetun Isosta härästä kertovan kansanrunon toisintojen välillä. Jo Martti Haavio oli esittänyt, että Ison härän runo on Mithran kultista lainautunut myytti. Näin Gundestrupin kattila ja iso härän runo käsittelevät samaa asiaa. Suomen periferia olisi säilyttänyt tätä myyttiä sanoitettuna, kattila taas kuvitettuna ja materiaalisena. Tämä sama ydinajatus Suomen kansan vanhojen runojen merkityksestä ikaikaisten myyttien perifeerisenä säilyttäjänä on keskeistä Unton eläkkeellä julkaisemassa myyttitriologiassa. Myytit ilmenevät esineiden sym-

bolisissa viittauksissa, muotoilussa ja koristelumotiiveissa, ja ovat niistä usein luettavissa ja ymmärrettävissä suomalaisten kansan suussa siirtyneiden runojen avulla. Jopa megaliihtirakennelmat kuten Stonehenge ovat selitettävissä tämä perifeerisen ja säilyttävän runoarteiston avulla. Ymmärrettäväksi tulee myös se, miksi Jukolan pojat laulavat ”Elettiinpä ennenkin vaik ojan takan oltiin, ojapuita poltettiin ja ojast olta juotiin”. Maailman oudoilta näyttävät asiat saavat selityksensä ikaikojen takaa periytyvistä Euroopan ja Aasian kulttuurien laajasti yhteisistä myyteistä. Myytit kertovat maailmankuvista ja ne olivat kaikkein merkityksellisintä kulttuureissa.

Kun tullaan esineisiin, joissa maailmankuva symboloituu vaikkapa lintuina, astraalikuvioiden, maailmapylväinä tai kristillisinä aiheina, Unto esittää monesti, että sekä esineen valmistajat että käyttäjät olivat hyvin tietoisia esineiden esittämistä asioista ja symbolisista viittauksista. Näin nämä esineet todistavat suoraan tekijöiden ja käyttäjien maailmankuvasta. Päätelmiään hän perustelee usein painottamallaan loogisella ajattelulla.

Unto Salo näki, että menneisyyden läsnäololla on ihmisille mitä suurin merkitys. Ihmiset tarvitsevat tarinoita ja ymmärrystä menneisyydestä ja omista juuristaan. Muinaisuus hahmottuu ihmisille parhaimmillaan kuin subliimina maisemana, arvoelämyksenä, kun se siis on ensin tutkittu, hahmoteltu ja maalattu havaittavaksi. Unto tarjosi lukijoilleen suuren kertomuksen suomalaisten menneisyydestä osana eurooppalaista menneisyyttä, nimenomaan yhteisten myyttien, yhteisten maailmankuvien yhteen nivoman kertomuksen. Hän näki menneisyyden sirpaleiden välkkyvän ympärillämme monin muodoin: kielessä (sanat ja kielioppi, sanonnat), paikannimissä, folkloressa, myyteissä ja aineellisissa jäännöksissä. Menneisyyden hahmottamiseksi tuli nämä kaikki sirpaleet koota uskottavasti yhteen, saada ajalliseen ja alueelliseen kontekstiinsa ja nivoa ne ajassa muuttuviksi maailmankuviksi myyttien kertoman avulla. Unto pyrki omien sanojensa mukaan muuttamaan myytit kulttuurihistorian lähteiksi. Arkeologian keskeisenä tehtävänä oli tässä prosessissa sitoa ei-aineelliset elementit aikaan, paikkoihin ja materiaan. ”Menneisyys on jälkien erilaisuudesta huolimatta yksi ja sama”, hän ajatteli. Eri tieteenalojen menneisyydet voidaan asettaa rinnan ja keskinäiseen aikasuhteeseen, ja tuloksena on monitieteinen menneisyyskuva ja myös ”esihistorian vuosituhansien henkinen maisema”, joka on erityisen merkityksellistä saavuttaa.

Lähtökohdista ja metodeista

Unton ajatuksena oli myös, että esimerkiksi paikkaan sitoutuneet tarinat, kuten asutustarinat, voivat säilyä satoja vuosia, yli tuhatkin. Kun arkeologiset

löydöt kertovat samantapaista tarinaa, nämä lähteet voidaan käsittää toisistaan riippumattomiksi ja toisiaan vahvistaviksi. Samoin etymologian kanssa: Kun se ja arkeologiset jäännökset kertovat samaa tarinaa, vaikka ne vaikuttaisivat toistensa ajoitukseenkin, niitä voidaan pitää toisiaan vahvistavina, riippumattomina lähteinä.

Unto Salo loi siis omaa kulttuurihistoriallista metodologiaan ja kuvasi sen tieteelliseksi ja loogiseksi seuraavasti: ”Tieteelliset menetelmät edellyttävät, että lähteet on kerätty mahdollisimman järjestelmällisesti ja aukottomasti, että ne on muokattu hyvin perusteiden ja koetelluina menettelytavoittein ja että päätelmät perustellaan loogisesti ja mahdollisimman vähin lisäoletuksin; tieteelliseen ajatteluun kuuluu oletusten säästeliäisyys ja siis ajattelun ekonomia.” Monen arkeologin mielestä monipuolinen ja lähteiden käyttö on ihanteellista, mutta lähteiden aukottomuuden tavoittelu suorastaan utopistista erityisesti kaukaisen menneisyyden osalta. Unto harrasti rönsyviä lisäoletuksia tarpeen mukaan, kuitenkin johdonmukaisuutta ja kuvan eheyttä tavoitellen. Hänen kynänsä oli vuolas ja sanottavaa oli paljon. Unto Salosta oli tärkeää kertoa ymmärrettäviä, todellisia tarinoita niistä kiinnostuneille. Hän ei kirjoittanut arkeologian sisäpiiriläisille, vaan aina jotenkin monipuolisemmalle tai toisenlaiselle lukijakunnalle. Aina tuli kertoa jokin tarina, ei paneutua vain mitattaviin tai kuvailtaviin yksityiskohtiin. tarinat saattoivat olla vakavia tai leikillisiäkin, mutta parhaaseen tietoon perustuvia. Tarinan eri aineistojen tuli sopia yhteen mahdollisimman ristiriidattomasti, niin se oli uskottavin, ajatteli Unto. Varovaisesti tulkintojaan jakavassa arkeologikunnassa hän oli todella poikkeuksellinen.

Suurten kuvien näkijä ja maalaaja

Unto Salo sai viettää pitkän ja hyvinvoivan eläkeajan, jonka hän käytti ”esi-historian kaukaisiin vuosituhansiin takautuvan todellisen kulttuurihistorian” luomiseen, sillä rajallinen, hapuileva ja summittainenkin kulttuurihistoria oli hänestä houkuttelevampi kuin sumuinen näköalattomuus. Hän teki, minä näki suureksi yhteiskunnalliseksi tehtäväkseen, tulevaisuuden eteen, sillä ”kun kaikki tulevaisuus johtuu menneestä, on tulevaisuuden tähden koetettava rakentaa entistä täyteläisempi, kypsempi menneisyys”. Unton jo yli 80-vuotiaana julkaisema 1500-sivuinen myyttitriologia *Kalevalaiset myytit ja uskomukset* (2012) oli hänen elämäntyönsä ja muinaisuusymmärryksensä synteesi ja testamentti. Sen päälle syntyi vielä muistelmateos, jossa kaikki olennainen kertautuu. Näin kokonaisvaltaisesti dokumentoitua omaa ajattelua tuskin löytyy pitkään aikaan toista Suomen arkeologian piiristä.

Unto ei ollut muinaisuutta koskevina kysymyksineen yksin. Hän käsitteli

tutkimuksissaan myös sellaisia merkittäviä teemoja, joita nuoret ja vähän vanhemmatkin aikalaisarkeologit käsittelevät maailmalla toisin teoreettisin ottein. Unto ei kuitenkaan pitänyt 1960-luvulta alkaen toinen toisensa perään yleistyviä uudenlaisia teoreettisia ja metodisia lähestymistapoja kiinnostavina vaan jossain määrin nuorten ihmisten oppineisuutensa korostuksena ja välistä suorastaan vaarallisina ja jotenkin sinisilmäisinäkin. Paneutumalla joihinkin näistä lähestymistavoista hän olisi voinut löytää kiinnostaviakin keskustelukumppaneita - ja päinvastoin. Ilman tätä yhteyttä jäi Unton kulttuurihistoriallinen lähestymistapa myös vaille laajempaa arkeologista seuraajajoukkoa, se kulki arkeologian kannalta katsottuna väliin harmillisestikin omia teitään. Unto Salo koki olevansa vahvan kulttuurihistoriallisen tutkimusperinteen jatkaja ja uudistaja, mutta arkeologien parissa huonosti ymmärretty. Hän totesi itsekin, ettei liittynyt teorioita korostaviin ja diskursseja analysoiviin saati Marxin teorioista ammentaviin tutkijoihin, joita aina vaan ilmaantui uusia. Hän kulki siis vaihtuvia virtauksia ja artikuloitua teoreettisuutta vastaan, mikä tekee hänen tutkimuksistaan varmasti jälkipolville kiinnostavaa, mutta monille kanssarkeologeille vaikeasti hahmottuvaa ja väliin outoakin.

Osaksi tähän omalinjaisuuteen perustuu kuitenkin Unton varmaankin positiivinen vaikutus oppilaidensa tieteenharjoittamiseen. Opiskelijat pyrkivät aktiivisesti täydentämään saamaansa opetusta ajankohtaisella teoreettisella ja metodisella kirjallisuudella, joka pohti ja esitteli toisenlaisia reittejä ihmetellä ja tunnistaa arkeologisia ilmiöitä ja luoda kuvia menneisyydestä. Unton esittämät kiinnostavat tai kuohuttavat ajatukset ja tulkinnat innostivat oppilaita etsimään lisää todisteita tai vastatodisteita lähteiden toisenlaisen käytön avulla. Tämä näyttäytyi kriittisyytenä, mitä varmasti olikin, mutta se oli monesti myös tarttumista juuri Unton esiin nostamiin merkittäviin menneisyyttä koskeviin kysymyksiin. Ja hypoteesien tai väitteiden koetteleminen tuntui juuri oikealta tieteelliseltä menettelyltä.

Arkeologian opetuksessaan Unto pysyi aika perinteisellä, Suomen esihistorian aineistoja ja vaiheita tarkastelevalla linjalla. Hyvin edistyksellistä oli se, miten hän aina muisti korostaa arkeologien yhteiskunnallisia velvollisuuksia popularisoida tutkimustuloksiaan monin eri keinoin ja ottaa huomioon ne paikallisyhteisöt, joiden alueen esihistoriasta milloinkin oli kyse. Arkeologian ja esihistorian merkitys tavallisille ihmisille oli koulutuksessa jatkuvasti läsnä.

Unto Salo kenttätutkijana

Unto Salo on kenttätutkijana tullut tunnetuksi erityisesti Satakunnan varhaismetallikautisten muinaisjäännösten kaivauksista. Kuitenkin ensimmäiset

kenttätutkimukset, joihin hän nuorena ylioppilaspoikana osallistui, tapahtuivat oman kylän tunnetuimmalla muinaisjännöksellä Tyrvään Kaukolan rautakautisella rökkiökalmistolla vuonna 1947. Kiinnostus arkeologiaan syttyi Helmer Salmon johtamilla kaivauksilla, vaikka yliopisto-opinnot ensin keskittyivätkin historiaan. Opiskeluaikana hän osallistui niin ikään Salmon johtamiin kaivauksiin Maarian Kärsämäen kalmistolla vuosina 1950–1952. Tutkimushistoriallisesti merkittävällä muinaisjännöksellä oli suuri merkitys Unton myöhemmän uran kannalta. Kaivausten aineistosta syntyi ensin pro gradu -tutkielma, joka sittemmin laajeni koko Suomea kattavaksi vanhempaa roomalaisaikaa käsitteleväksi väitöskirjaksi. Teos on edelleen yksi vanhemman rautakauden perustutkimuksista Suomessa.

Erityyppisiin ja -ikäisiin muinaisjännöksiin Unto Salo pääsi tutustumaan 1950-luvun alussa inventointimatkoilla, joita hän teki Satakuntaan ja Pirkanmaalle. Ensimmäiset näistä suuntautuivat kesällä 1950 nykyiseen Nokian kuntaan kuuluvaan Suoniemeen ja Sastamalan kuntaan kuuluvaan Kiikkaan. Kiukaisten ja Nakkilan pronssikautiset suurrokykiöt tulivat tutuiksi seuraavina kesinä. Hän tunnisti inventointien merkityksen arkeologisen tiedon perustana, mutta keskittyi myöhemmin itse kenttätutkijana kaivauksiin ja niissä erityisesti pronssi- ja rautakauden hautoihin.

Ensimmäiset omat kaivaukset eivät vielä antaneet viitettä tulevasta tutkimuksesta. Sen sijaan ne kertoivat siitä, että Helmer Salmon opastuksessa vietetyt aiemmat kaivauskesät olivat antaneet valmiudet, joiden perusteella hänen vastuulleen annettiin Lappeenrannan Kauskilan Kappelinmäen ruumiskalmiston tutkimukset vuonna 1953.

Seuraavaksi merkittäväksi etapiksi Unto Salon kenttätutkimuksissa muodostui vuoden 1957 tutkimus Liedon Vanhalinnalla, jossa noin viidenkymmen vuoden jälkeen aloitettiin tutkimukset uudelleen Turun Yliopiston rahoittamana. Yliopisto oli saanut Ester ja Mauno Vanhalinnalta lahjoituksen, joka mahdollisti sen, että kartanon tiloihin perustettiin pieni linnavuoren historiaa esittelevä museo ja kustannettiin linnavuoren laella tutkimukset. Ne jatkuivat vuosittain 1970-luvun puoliväliin vain pienin katkoksina. Unton merkitys Vanhalinnan tutkijana liittyy nimenomaan uuden tutkimusohjelman käynnistämiseen ja tutkimussuunnitelman laatimiseen. Vanhalinnan jatkotutkimukset kuitenkin jäivät muille tutkijoille hänen siirtyessään seuraavana vuonna uusiin tehtäviin Satakuntaan. Unto Salo ei varsinaisesti ollut kenttätutkijana menetelmien kehittäjä, mutta hän omaksui auliisti uusia tekniikoita. Tästä osoituksena on idea Vanhalinnan tutkimusten yhteydessä ilmakuva-tekniikan käytöstä yleiskuvan saamiseksi linnavuoren lakialueen rakenteellisista piirteistä.

Vuonna 1958 Unto Salo aloitti työnsä Satakunnan museon johtajana. Siitä alkoi myös tärkeä vaihe Satakunnan esihistorian tutkimuksissa. Vuosien

1959 ja 1970 välillä Unton johdolla tutkittiin yhteensä 27 kohdetta Satakunnan rannikkoalueella, Kokemäenjoen varressa ja Ala-Satakunnassa. Tulokset hän julkaisi vuonna 1970 yhdessä Pirjo Lahtiperän (luututkimukset) kanssa teoksessa *Metallikautinen asutus Kokemäenjoen suussa*. Tutkimushistoriaan merkittävimpänä näistä ovat jääneet Nakkilan Rieskaronmäen pronssikautisen muinaisjäänöskompleksin tutkimukset, joihin mielikuvamme pronssikauden asumuksista pitkälti perustuvat.

Porin jälkeen Unto muutti jo opiskeluaikojen kenttätöissä tutuksi tulleen Turkuun, jonne hänet oli valittu arkeologian oppiaineen professoriksi. Tämän jälkeen hän ei enää itse ollut kentällä tutkimuksia vetämässä, mutta toimi opiskelijoiden suorittamien kaivausten vastuuhenkilönä ja ohjaajana. Professorina hän piti välttämättömänä, että opiskelijat saivat kenttätökokemusta alkaen opetuskaivauksista ja jatkuen omien kaivausten suunnitteluun ja johtamiseen. Unto oli taitava hankkimaan kenttätutkimuksille rahoitusta. Satakunnan museon johtajana hän oli jo luonut kiinteät yhteydet toimialueensa kuntiin ja niiden päättäjiin. Niiden ylläpitoa hän jatkoi Turussakin, ja Satakunnan muinaisjäänöksiä tutkittiin varsin vilkkaasti sekä 1970–1980-luvuilla. Omat tutkimukset myös tarjosivat monelle opiskelijalle luontevan tutkimusmateriaalin opinnäytetöitä varten.

Opiskelijoille tarjoutuneet kenttätutkimukset eivät rajoittuneet ainoastaan kaivauksiin vaan 1980-luvulla tehtiin myös runsaasti inventointeja. Merkittävintä inventointihanke oli *Lounais-Suomen varhaismetallikautiset hautarauniot* -projekti, joka käynnistyi vuonna 1982, kun Turun yliopisto myönsi sille rahoituksen. Tämän lisäksi rahoitusta myönsivät Suomen Akatemia ja Rauman maalaiskunta. Hankkeen primäärinä tavoitteena oli kerätä Lounais-Suomen rannikon hautarauniosta tai sellaisten kaltaisista kivirakenteista yksityiskohdattaiset, tarkat ja keskenään vertailukelpoiset tiedot inventoimalla mahdollisimman kattavasti lounaisrannikon ja saariston röykkiöt.

Projektin aloitusta oli edeltänyt laaja Satakunnan pronssikautta koskeva tutkimus, jonka tuloksia Unto esitteli *Satakunnan pronssikausi* -julkaisussa (1981). Erityisesti tämän tutkimuksen aikana esiin nousseisiin kysymyksiin pyrittiin löytämään vastauksia projektissa Lounais-Suomen varhaismetallikautiset hautarauniot. Projektin tavoitteet olivat Unton muullekin tutkimukselle ominaiset eli pyrkimyksenä oli luoda mahdollisimman kattava kokonaiskuva Suomen läntisen pronssikulttuurin piirteistä ja aikakauden yhteiskunnasta ja maailmankuvasta.

Varhaismetallikautiset hautarauniot -projektin yksi leimaa-antava piirre oli tilastollisten tutkimusmenetelmien soveltaminen arkeologiseen aineistoon. Kehittyvä automaattinen tietojenkäsittelytekniikka sekä projektin yhteydessä kerätty tilastollisesti vertailukelpoinen tutkimusaineisto mahdollistivat laa-

joja aineistokokonaisuuksia koskevat monimuuttuja-analyysit. Kulttuurihistoriallisen tutkimustradition edustajana Unto Salo ei itse varsinaisesti hyödyntänyt tilastollisia menetelmiä aineiston pohjalta tehdyissä tutkimuksissa, mutta hän ohjasi opiskelijoitaan aktiivisesti tähän suuntaan. Hän itse keskittyi selvittämään Lounais-Suomen varhaismetallikaudella tapahtunutta kulttuurihistoriallista kehitystä. Tähän kuului mm. maantieteellisten eroavuuksien selittäminen kulttuurihistoriallisesti ilmiöksi. Esimerkiksi Satakunta jakautui hänen mukaansa neljään erilliseen kulttuuriprovinssiin, jotka erosivat toisistaan sekä maantieteellisesti että kulttuurihistoriallisesti.

Lounais-Suomen varhaismetallikauden ohella Unto Salon toinen merkittävä kiinnostus kohdistui synnyinseudulle Satakunnan ja Hämeen rajapinnassa sijaitsevaan Tyrvään seutuun. Nykyisten Sastamalan ja Nokian kuntien alueella Turun yliopisto toteutti niin ikään runsaasti kenttätutkimuksia 1970 ja -80 lukujen taitteessa ja vielä myöhemminkin 1980-luvun kuluessa. Näiden tutkimusten perusteella syntyi mm. Sastamalan esihistoriaa käsittelevä suurteos *Sastamalan historia* I vuonna 1984.

Kolmas kantava tutkimusteema Untolla oli rautakauden yhteiskunta ja ihmisen vaikutus ympäristöön, jota tutkittiin *Muuttuva miljö – muuttuva yhteisö* -projektissa 1990-luvulla. Tässä yhteydessä kenttätutkimukset suurelta osin keskittyivät Varsinais-Suomeen Turun ja Laitilan väliselle alueelle. Kirjassaan *Ihmisen jäljet Satakunnan maisemassa* (1997) Unto Salo puolestaan käsitteli leveällä siveltimellä Satakunnan luonnonympäristön ja ihmisyyhteyksien suhteita kivikaudesta lähelle nykyaikaa.

Antikvaarisen alan luottamus- ja hallintotehtävät

Unto Salon monipuolisuus ja aktiivisuus ilmenivät paitsi tutkimustoiminnassa myös osallistumisessa museo- ja kulttuuriperintöalan yhdistystoimintaan sekä antikvaarisen alan hallinnon kehittämiseen. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnan ja kulttuuriperinnön hyväksi kumpusi vahvasta kotiseutu- ja maakuntahengestä ja isänmaallisuudesta. Hän osallistui opiske-luajoista lähtien ja ammatissa toimiessaan useisiin arkeologian ja museoalan luottamustehtäviin. Näihin toimiin Unto valikoitui kasvavan kontaktiverkostonsa kautta.

Opiskeluvuosina Unto oli mukana Satakuntalaisen Osakunnan kotiseututyössä toimien 1950-luvulla myös osakunnan kotiseututoimikunnan puheenjohtajana. Vuodet Forssan museoyhdistyksen toiminnanjohtajana harjaannuttivat toimimaan maakunnassa ja kansalaisyhteiskunnan identiteetin vahvistamisessa. Porin museonjohtajavuosina hän perusti Satakunnan Mu-

seon kannatusyhdistyksen. Unto oli Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahaston perustajajäsen ja rahaston hoitokunnan jäsenenä hän vaikutti 1959–2009. Hoitokunnan puheenjohtajana hän toimi 1967–71. Suomen Museoliiton keskushallituksen jäsenenä Unto Salo oli lähes kahden vuosikymmenen ajan. Museoliiton hallituksen puheenjohtajana hän toimi 1972–1980. Turun yliopiston yhteyteen kehitettiin 1950-luvun lopulta lähtien Liedon Vanhalinnan kulttuurihistoriallista museota Vanhalinnan kartanon ja maatilan tultua Turun Suomalaisen Yliopistosäätiön omistukseen. Unton ja Vanhalinnan tiet kohtasivat useita kertoja 1950–1990-luvulla ja hän toimi pitkäaikaisena puheenjohtajana Vanhalinnan museotoimikunnassa. Yksi ulottuvuus Untolle luonteenomaisen kotiseutuhengen kanavoitumisessa ja verkostoitumisessa oli rotarytoiminta, jossa hän oli mukana 1960-luvulta lähtien.

Arkeologien keskuudessa 1980-luvun alussa ilmennyt tarve oman alan tieteellisen seuran perustamisesta johti Suomen arkeologisen seuran syntymiseen vuonna 1982. Perustavassa kokouksessa puhetta johtanut Unto Salo toimi seuran ensimmäisenä puheenjohtajana. Hänet kutsuttiin myös seuran kunniajäseneksi.

Turun yliopiston professorina Unton tehtäviin sisältyi opetuksen ja tutkimuksen lisäksi kasvava hallintotyö. Unto Salo toimi humanistisen tiedekunnan dekaanina 1977–78 ja Turun yliopiston ensimmäisenä vararehtorina 1981–84. Professoriliiton hallituksen jäsen hän oli 1979–81. Yliopiston hallinnossa Unto osallistui 1970–1980-luvulla tutkinnonuudistustyöhön sekä yliopiston hallintorakenteen muutokseen eli neliportaisen ja kolmikantaisen hallintomallin toteuttamiseen. Keskustelu demokratiasta tuli yliopistoihin osana 1970-luvun yhteiskunnallista keskustelua. Tieteenteon politisoituminen ja opiskelijademokratian aiheet olivat esillä Unton professorikauden alkuvuosina. Vaikka turkulaista opiskelijaradikalismia on luonnehdittu valtakunnallisia jyrkkiä opiskelijaliikkeitä lievemmäksi, Unto näki siinä huolestuttavia piirteitä. Hän muodosti yliopistomaailman ajankohtaisista ilmiöistä omat kantansa ja toi ne julki mm. poleemisissa kirjoituksissaan lehdistössä. Yliopisto valtiolistettiin vuonna 1974, mikä osaltaan vaikutti hallintotyöhön. Unto koki hallinnossa toimimisen usein työlääksi ja vahvasti ylhäältä ministeriöstä ohjatuksi työn viedessä voimavaroja hallintoa mieluisammilta tutkimus- ja opetustehtäviltä. Osallistumalla yliopistohallintoon oli kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa kulttuurien tutkimuksen laitoksen ja arkeologian haasteisiin.

Professorikollegat Unto Salo ja Kyösti Julku (Oulun yliopisto) olivat keskeisessä asemassa Opetusministeriön käynnistäessä vuonna 1991 muinaismuistohallinnon alueellisia kehittämistoimia käsittelevän komitean toiminnan. Unto toimi vuonna 1993 mietintönsä jättäneen komitean puheenjohtajana. Komitea teki ehdotuksen Suomen muinaismuistojen suojelun kehittämisestä

maan eri osien tarpeet huomioon ottaen ja esitti useita aluehallinnon kehittämistoimia. Pohdittavana olivat lisäksi kysymykset arkeologisten kokoelmien sijainnista ja Museoviraston tutkimusarkistojen digitalisoinnista. Komitea otti myös kantaa vuodesta 1963 voimassa olleen muinaismuistolain uudistamiseen ja muuttamiseen. Kokoelma- ja tutkimuspoliittiset tavoitteet olivat Untolle tärkeä osa tätä työtä: hän katsoi, että arkeologisia kokoelmia tuli saada aiempaa laajemmin maakuntien ja kansalaisten ulottuville. Komitean esitykset eivät sellaisenaan johtaneet vielä olennaisiin tai nopeisiin muutoksiin. Suomeen on sittemmin muodostunut 1996 lähtien alueellinen, pääasiassa maakuntamuseoista koostuva arkeologinen toimijaverkosto, joka Museoviraston kanssa solmituin yhteistyösopimuksin on huolehtinut arkeologian hallinnollisista, viranomais- ja asiantuntijatehtävistä alueillaan. 1990-luvun alun komiteatyö oli yksi etappi nykyiseen hajautettuun muinaismuistohallintoon johtaneessa kehityksessä.

Unto Salo oli laaja-alainen, monipuolisesti sivistynyt ja kulttuuriperinnön arvosta vahvasti tietoinen tutkija, museomies ja vaikuttaja. Hän sai vuonna 2005 Suomen kulttuurirahaston kulttuuripalkinnon elämäntyöstään Satakunnan menneisyyden tutkimisessa ja kulttuurin edistämisessä.

Ulla Lähdesmäki, Sirkku Pihlman ja Teija Tiitinen

Kirjoittajat ovat Unto Salon oppilaita. | Skribenterna är Unto Salos elever.

Ulla Lähdesmäki (ulla.lahdesmaki55@gmail.com)

FT, arkeologi, Pirkanmaan maakuntamuseo, eläkkeellä | FD, arkeolog, Birkalands landskapsmuseum, Tammerfors, pensionerad

Sirkku Pihlman (sirkku.pihlman@gmail.com)

FT, arkeologi, museologi, Turun yliopisto, eläkkeellä | FD, arkeolog, museolog, Åbo universitet, pensionerad

Teija Tiitinen (teija.tiitinen@museovirasto.fi)

FK, arkeologi, projektipäällikkö, Museovirasto | FK, arkeolog, projektledare, Museiverket

Kuvassa Unto Salo, (lehtori) Kristiina Korkeakoski-Väisänen ja (silloin tutkija) Henrik Asplund Turun Katariinan kirkkomäen kaivauksilla. Turun yliopiston arkisto, kuva Jarmo Koskinen. | På bilden Unto Salo, (lektor) Kristiina Korkeakoski-Väisänen och (då forskare) Henrik Asplund vid utgrävningarna av gravfältet invid S:t Katarina kyrka (Kaarina kirkkomäki) i Åbo. Åbo universitets arkiv, bild Jarmo Koskinen.